

TRES MORTS RECENTS I UN NECESSARI HOMENATGE

L'any 1958 i aquests inicis del 59 hauran estat funestos per a les lletres i les arts catalanes. Ens deixaven Maria Antònia Salvà, degana dels nostres poetes, dolça madona octogenària de Llucmajor, enamorada de Mireia i dels meravellous cels d'honabaixa de la seva illa nadiua; Ricard Permanyer, aristocràtic i versàtil, compositor i executant frustrat, poeta impenitent i, sovint, admirable; Mossèn Llorenç Riber, sumptuós artífex de "Les Coronas", traductor de Virgili, magnífic prosista dels "Camins del Paradís Perdut" i "Els sants de Catalunya". Perdiem un gran escultor, Josep Clarà, i un jove pintor, recercador inquiet i esperit obert a totes les disciplines de l'esperit, Ramon Rogent.

Una carta de Domènec Guansé em fa saber, melangiosament, la mort de C. A. Jordana, que fa dinou anys l'acompanyava en l'expedició xilena d'un nucli distingit d'escriptors catalans exiliats. Jo hauré de comunicar-li, en canvi, la de Màrius Gifreda, que ens deixava els primers dies de l'any i la de Joan Amades, que avui hem enterrat. Tots dos - probablement també l'autor de "Tres a la reraguarda" - queien sobtadament, d'un atac cerebral, sense gairebé agonia. Es la mort corrent d'avui. Aquesta, o l'accident de circulació, com el que s'enduaia, en plena joventut, el pintor Rogent i el fill d'un bon amic. Com més ens armem contra la malaltia insidiosa, contra les crisis pulmonars o les infeccions intestinals que abans se'n duïen, d'una manera segura, les vides humanes, més augmenta la xifra de les morts sobtades, contra les quals no caben, per ara, antibiòtics ni vacunes. Resignem-nos-hi: d'una cosa o altra hem de morir-nos, i aquesta - trombosi coronària, congestió cerebral, infarctus de miocardi, tant se val - és, fet i fet, la més pietosa i la que menys molèsties produeix a la víctima i a la família. Com l'invent famós del filàntrop Dr. Guillotin, és una millora indiscutible sobre els vells sistemes de supressió de la vida.

Tres poetes. Tres prosistes. La simetria és perfecta, tot i que podríem observar, nova demostració de les virtuts higièniques de la poesia, que la suma de les edats dels prosistes és molt inferior a la dels poetes. Només coneixia de vista, o com a lector devot, aquests darrers. Diverses circumstàncies, entre les quals la major proximitat d'edat i de veïnatge pesaven força, feien, en canvi, que tant Cèsar August Jordana com Màrius Gifreda com el fecundíssim Joan Amades fossin amics meus i que llur pèrdua hagi representat per mi, ultra la dolorosa sensació d'un dany irreparable per a les lletres catalanes, la de veure'm privat d'un company de velles lluites i de constants esperances. En una situació més o menys destacada, tots ens trobem encasellats en una generació, i els deu o quinze anys que poden separar la nostra naixença de la dels amics que ens deixen no són pas prou per a fer callar la veu que ens adverteix durament que la nostra tasca pot trobar, un dia qualsevol, un brusc final. D'altres morts, en aquests darrers anys, ens feien ja pervenir aquest avís: penso en la de Roure-Torrent i en la de Gimeno-Navarro. Però aquests tres escriptors que, en poques setmanes de diferència, ens han deixat, fan molt més brutal l'advertiment. Tots tres van lligats, per mi, a records entranyables i, d'una manera o altra, llur nom i llur obra va implicada en els inicis de la meua vocació modesta d'escriptor.

X
X X

Cèsar August Jordana, mort el 28 de novembre a Buenos Aires, havia nascut a Barcelona l'any 1893. Era enginyer, per influència familiar, a la qual aviat oposava una rebel·lió que, junt amb episodis de la seva vida sentimental, troben ressons a alguns dels seus llibres.

El primer que publicava duia el títol enigmàtic de "Quatre venjances", estava dedicat a "Alba Minuet", transposició transparent del nom de la seva muller, jove i d'una bellesa que havia de trobar el seu punt dolç a freqüència de la maturitat, en un moment de crisi sentimental irresistible. La felicitat conjugal, l'equilibri d'un esperit superior, que es gronxa entre la poesia i les matemàtiques, que maneja la fantasia i el realisme, la ironia i el pastitx, amb la traça ~~XXXXXXXXXXXX~~ i la irreverència d'un Anatole France, eren transparents en aquest primer llibre. També s'hi palesava el domini que tenia de la llengua el novell escriptor. Un domini que revelava un comerç intens amb els nostres clàssics, una fructuosa admiració de Josep Carner i una voluntat d'incorporar al català la incisiva eficàcia dels escriptors anglesos, que tant coneixia, i en la traducció d'alguns dels quals havia ~~XXXXXXXXXX~~ d'excel·lir. (Com a traductor de l'anglès, precisament - i traductor exemplar de fidelitat - Jordana havia de guanyar-se la vida a l'exili. El seu castellà, però, tot i ésser d'una impecable correcció, estava mancat de les virtuts que feien model·lic el català que emprava en els seus llibres en català, fossin originals o traduccions.)

Jo comprava, aquell mateix 1923 que apareixien, les "Quatre venjances" a la "Llibreria Nacional Catalana" que figurava en el peu editorial del volum - tot i que aquest era publicat per compte de l'autor. Me'l venia, i això augmentava la il·lusió que em feia la meua compra, el propi regent de la llibreria el malaguanyat Joan Salvat-Papasseit, amb el qual sostenia, tímidament, una breu conversa de presentació. No debades havíem estat veïns, darrerament, a les pàgines de "La Mainada" de l'Artís. No havia de veure mai més el poeta de "La rosa als llavis", puix que l'any següent es moria, en una recaiguda d'aquella malaltia que l'havia tingut tantes temporades confinat. Aquest simple fet havia de lligar en el meu esperit l'obra, tan dissemblant, dels dos escriptors. No eren, però, de fet, l'un en vers, l'altre en prosa, els millors evocadors de l'amor físic, d'allò que hom n'ha dit, escandalitzat, l'erotisme, en les nostres lletres modernes? Sota el coixí del seu llit de mort, Salvat tenia el manuscrit del seu llibre "Ossa menor". La corda eròtica, tot just apuntada a la curiosa barreja de Wells i Lawrence que sembla "La venjança del sol", sona amb tota plenitud a "Una mena d'amor", la novel·la que C. A. Jordana publicava a la Biblioteca A tot vent, després d'haver donat mostres d'un talent tan versàtil com acreditat en llur autor "L'incest", "L'anell i la fàbrica", "El collar de la Núria" i "La veritat sobre Sigfrid". Novel·les policiaques, roses, d'intriga, al costat de simples empreses de desinflament de mites, al costat dels contes, breus obres mestres d'ironia, que es recullen en el volum "Tot de contes" (1929) i "Tres a la reraguarda" (Buenos Aires, 1940). Aquestes breus narracions (sobretot els apunts sobre la nostra guerra, vista de Barcelona estant, que fan plànyer doblement la pèrdua d'una novel·la, "Flames de juliol", basada en el mateix dramàtic període) són, amb "Una mena d'amor", la màxima expressió del talent de Jordana. Però, amb quin escandalitzat silenci no fou rebuda aquella novel·la! Adhuc un setmanari tan poc embafat de conformisme com era "Mirador" va refusar de publicar la crítica que, innocent i entusiasta, jo havia lliurat al seu director per a la meua secció habitual, i on el tema i les variacions que hi feia Jordana eren explícitament comentats.

Del seu lloc de l'Oficina de Correcció de Textos de la Generalitat o del de membre de la Institució de les Lletres Catalanes, C. A. Jordana imposava el seu idioma perfecte, saborós de modismes populars i xop, si calia, dels neologismes més afortunats que havien sorgit en el carrer. Hom l'acusava de glacial - jo mateix li ho havia retret en articles i llibres - i ell se'n defensava sense gaire calor. Hi havia, però, una corda poc coneguda en la seva inspiració que desmentia plenament aquella fredor irònica que semblava la seva característica principal. Al conte "Txossep", inclòs a "Tres a la reraguarda", aquesta corda ja vibrava intensament, però ha estat un llibre molt poc conegut a Catalunya, "El Rusio i el Pelao", qui revelava plenament la tendresa davant la in-

fància desvalguda - però que sap defensar-se sola, fortificada per un amor fraternal fet a prova d'adversitats i misèries. Llibre escrit i publicat a Santiago de Xile l'any 1950, ens pinta uns costums i uns personatges, àdhuc un llenguatge perfectament xilens, extremosos en la misèria i en les reaccions, però tant el "Rusio" com el seu germanet "Pelao" són, en l'escassa galeria de ~~xxx~~ figures infantils de la nostra literatura, unes creacions admirables.

X
X X

Màrius Gifreda era dos anys més jove que Jordana. El vaig conèixer a la redacció de "Mirador", l'any 1930. Ell hi exercia la crítica artística i hi acreditava una real autoritat, ja demostrada a la "Gasetta de les Arts", que havia editat i dirigit l'any 1938. Era, i ha estat fins a la seva mort, un home de perfecta cortesia, d'inexhaurible curiositat intel·lectual, d'absoluta fidelitat als seus amics i als seus ideals. Solter i benestant, podia lliurar-se sense traves a un diletantisme literari que li feia tastar el teatre ("L'ànònim blau", "Somni celestial") i la novel·la, de la qual devia deixar inèdites unes quantes mostres. Només havia publicat un llibre, una curiosa novel·la que duu per títol "Sis o set sirenes" i que havia guanyat el concurs internacional de primera novel·la convocat l'any 1947 per l'editor Janés. Es una obra notòriament autobiogràfica, amb tot d'intermedis i digressions, que pinta amb amable facilitat una època relativament amable i fàcil, aquella entre-dues-guerres que aleshores ens semblava una llarga tongada normal i que ara ens esgarrija de comprovar que amb prou feines durava vint anys.

Davant de la seva torra familiar del Putxet, d'aspecte vagament gòtic, encimbellada damunt carrers costeruts i restes de jardins vuitcentistes, s'aplegaven artistes i escriptors, amics de l'home cordial i entusiasta de tota glòria aliena que era Màrius Gifreda. I tots ens retrobàvem - n'hi ha tants que només ens reveiem en els enterraments! - una mica més revellits, una mica més deslligats d'aquell passat ja un xic remot, que per nosaltres conserva tants de prestigis, probablement - segurament - perquè hi vàrem viure la nostra joventut.

X
X X

Qui podrà fer, amb tota certitud, una bibliografia completa de Joan Amades? Els seus llibres omplen una prestatgeria de bones dimensions, i de molts - com d'alguns volums de la seva "Biblioteca de Tradicions Populars" - se'n donen preus fabulosos. El seu monumental "Costumari Català", publicat per l'editor Salvat, com el "Folklore de Catalunya" aparegut a la Selecta, en dos gruixuts volums de la "Biblioteca Perenne", figuren entre les empreses editorials més importants de la llengua catalana en la nostra postguerra. Mort el patriarca Aureli Capmany, desaparegut un home jove i prometedor com R. Violant i Simorra, Joan Amades era, per a tothom, el Folklore català.

Tenia seixanta-vuit anys i, en feia deu o dotze, havia tingut un atac de feridura que el posava a les portes de la mort. El d'ara no ha fallat pas el cop. Una hora abans que se l'endugués, en plena nit, encara estava escrivint. Com s'ho feia per treballar? Perquè els anys i la malaltia ~~xx~~ li havien pres gairebé del tot la visió. N'hi havia quedat, totjust, per llegir una mica i per escriure a màquina. Generalment, però, dictava. Algú li havia retret un excés de fantasia en la transcripció de les rondalles, de les cançons o dels costums que, infatigablement, s'arregleraven en els volums que anaven sortint de la seva ploma. En tot cas, la seva fantasia era de la mateixa qualitat que la dels narradors que havien transmès aquells contes, dels poetes rústics que confegien la lletra d'aquelles cançons, de la societat que creava el rústic simbolisme dels balls, les cerimònies i els jocs que marquen el pas de l'any i de les diades solemnes que en són les fites i els replans.

cord, -la difusió de les seves col·leccions, que no haurien de mancar a cap biblioteca particular seriosa i molt menys, és clar, a les biblioteques públiques. No podrien, per exemple, les col·lectivitats catalanes escampades a l'estranger adquirir sengles col·leccions d'"Els Nostres Clàssics" per a les biblioteques de llurs entitats i, àdhuc, fer-ne donatiu a les biblioteques universitàries i públiques dels països que els estatgen? Em sembla que, en la seva modèstia, però també en la seva convicció de l'abast i la intenció de l'obra editorial que està duent a terme de fa xix trenta-quatre anys, Josep Maria de Casacuberta podria acceptar-ho com un cordial i efectiu homenatge.

Rafael T A S I S.

Barcelona, 18 de gener de 1959.

Estimat amic Riera: Confio que esteu viu, tot i que fa qui-sap-lo de temps que no tinc notícies vostres. El darrer PB que he vist és el d'octubre, però no he rebut el de setembre. Us he tramès, ultra una crítica del llibre de l'Hurtado i un llarg estudi sobre Josep Pla, la meua tradicional ressenya de la nit de Santa ~~Lluís~~ ^{Lluís}. Vaig trametre també a l'amic Bladé, amb l'encàrrec de passar-vos-el si ho creia convenient, la còpia d'un article meu que surt aquest mes a "Serra d'Or" i on es parla del llibre de l'esmentat amic i d'un altre que deureu rebre aviat, dedicat pel seu autor, de Joan Lluís.

Contesteu-me, encara que sigui dues ratlles, per acusar-me rebut de totes aquestes coses. L'article d'avui té una trista actualitat. Potser les notes necrològiques que en bona part el componen us semblin massa llargues. Vós mateix. Res més per avui. Cordialment us saluda